

JAKOV CUKROV (1838. - 1902.) SPLITSKI LIJEVAČ CRKVENIH ZVONA

Milivoj Žanetić
Makarska

UDK 266.7
Izvorni znanstveni rad

U radu se obrađuje život i djelovanje Jakova Cukrova (1838.1902.) utemeljitelja splitske firme: "Lijevaonica zvona Jakov Crkrov". Firma je djelovala od 1875.do 1935. g. i kroz to su vrijeme u njezinoj lijevonici izlivena zvona za mnoge crkve. Osobito je bila aktivna u periodu nakon Prvoga svjetskoga rata kada je trebalo popuniti oduzeta zvona za potrebe rata.

Ljevač crkvenih zvona Jakov Cukrov (slika 1)¹ rodio se 8. VII. 1838. u Šepurinama na otoku Prviću u šibenskom kraju kao drugo dijete od sedmero djece oca Mate i majke Tomice rođ. Kešić.²

Tijekom rane mladosti, započeo je naukovanje kovačkog zanata kod mjesnog kovača na otoku Prvić. Dolaskom u Split, nastavlja naukovanje kod splitskog majstora kovača Lovre Aržića, kod kojeg završava kovački zanat u kovačkoj radionici koja se tada nalazila u splitskoj Varoši na Tomića stine (slika 2).

Sl. 1. JAKOV CUKROV
(Šepurine 8. VII. 1838. - Split 31. III. 1902.)

¹ Autor se zahvaljuje Prof. Zinaidi Koševoj iz Rijeke, za preslike fotografija Jakova Cukrova, njegove lijevaonice i reklama iz dnevnih novina što je dio ove radnje.

² Autor se zahvaljuje župniku o. Josipu Buniću iz župe Prvić Luka za podatke iz crkvenih knjiga Matice krštenih Prvić Luke koji su dio ove radnje.

Uvidom u Maticu umrlih župe sv. Duje u Splitu (Knjiga XVII., str. 53, red. br. 20.) koja se čuva u Matičnom uredu u Splitu, upisano je kao mjesto rođenja lijevača Jakova Cukrova grad Šibenik a datum rođenja 29. VII. 1838.

Tada su, kao i danas, kovači kovanjem izrađivali klatno ("batoć") te razne ovjese i arnjeve za crkvena zvona bez kojih se zvona ne mogu ugraditi u zvonik i ne mogu vršiti zadaću koja im je namijenjena. Pa tako, po prirodi svoje struke i zanata, za vrijeme naukovanja kod majstora Lovre Aržića, Jakov Cukrov se upoznaje i sa izradom crkvenih zvona u splitskoj ljevaonici zvona koju je tada držala obitelj Colbachini³.

Sl. 2. Kuća Tomića stine br. 2 u Splitu u kojoj je naukovao Jakov Cukrov kod majstora kovača Lovre Aržića

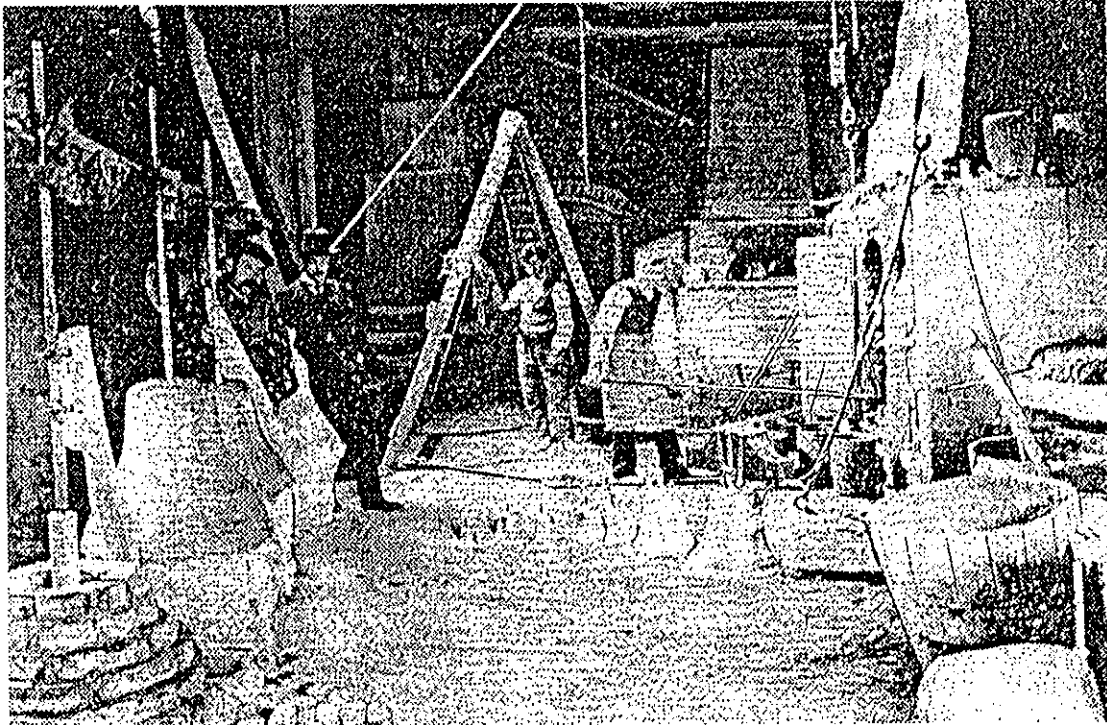
Stalna želja za novim znanjem, odvodi Jakova u talijanski grad Cremonu na naukovanje ljevačkog zanata i izrade crkvenih zvona. Tijekom naukovanja u Cremoni upoznaje kolegu po struci, zvonoljevača prezimenom Chrespi⁴ s kojim se zajedno, poslije naukovanja, vraća u Split i 1875. preuzima Colbachinijevu ljevaonicu crkvenih zvona.

Te iste godine kada preuzima Colbachinijevu ljevaonicu u dobi od 37 godina života, nakon smrti prve supruge Antonije Materazzi iz Kaštel Štafilića s kojom je imao kćerku Ivanku, ženi se na dan 1. IV. 1875. sa

³ Od splitskih lijevača crkvenih zvona iz obitelji COLBACHINI koji su tijekom XIX. st. izrađivali crkvena zvona u Splitu, bili su: COLBACHINI HIERONYMUS, koji je bio rodom iz Bassana u Italiji i došavši u Split 1820. napravio je zvonoljevaonicu u Majdanu, sjeveroistočno od Solina da bi kasnije preselio ljevaonicu u Split na predio današnje Tvornice za preradu mlijeka. Zatim, po napisanim imenima koja su odlivena na njihovim zvonima, bili su još: COLBACHINI JOANNES BASSANENSIS i COLBACHINI IONNIS BASSANENSIS FILIUS. Ljevaonica zvona obitelji Colbachini, bila je aktivna do 1875. kada je preuzima Jakov Cukrov.

⁴ Prema kazivanju Jakova Cukrova pok. Mate (unuka zvonoljevača Jakova Cukrova), što ga je autor ove radnje zabilježio 17. III. 1997. prilikom njihova susreta u Makarskoj, zvonoljevač Cresspi je tada došao u Split s cijelom svojom obitelji. Umro je u Splitu i pokopan na Sustipanskom groblju a njegova obitelj poslije njegove smrti, vratila se u Italiju. O splitskom zvonoljevaču Crespiju, jednu kratku informaciju donosi i Alessandro Dudan u svojoj knjizi "La Dalmazia - nell'arte Italiana", Milano, 1922., 432., gdje spominje skromnu ljevaonicu zvona u blizini njihove kuće u Splitu, gdje je radio "dobri majstor Cresspi".

Splićankom Anđom Bilić od oca Nikole i majke Karoline rođ. Kaligari.⁵ U tom braku Jakova i Anđe, rodiše se šestero (6) djece, i to: Tonka 1881., Ante 1884., Darinka 1888., Katica 1890., Anđelka 1892. i Mate 1897. Sva djeca Jakova i Anđe rodiše se u jednoj maloj prizemnici u blizini splitske ribarnice na tadašnjoj adresi “Šibenska 9”.⁶ Mnogobrojna Jakovljeva obitelj stanuje u toj kući sve do početka izgradnje nove zgrade na istoj lokaciji 1931. g. kada se privremeno preseljavaju u Kopilicu gdje su Cukrovi uz ljevaonicu crkvenih zvona imali i trgovinu željezarskom robom.⁷

Sl. 3. Jakov Cukrov (s klobukom na glavi) u svojoj zvonoljevaonici oko 1900. g.

O ljevaoničkim instalacijama i prostranosti ljevaonice crkvenih zvona Jakova Cukrova u Splitu – Kopilici, može poslužiti fotografija na jednoj poštanskoj dopisnici poslanoj iz Splita 1904. godine (slika 3), na

⁵ Matični ured - Split, Knjiga umrlih župe sv. Duje, Knjiga XIX., strana 296., redni broj 44. Autor se zahvaljuje gosp. Erminiji Šupraga, ravnateljici Matičnog ureda u Splitu, za podatke koji su dio ove radnje.

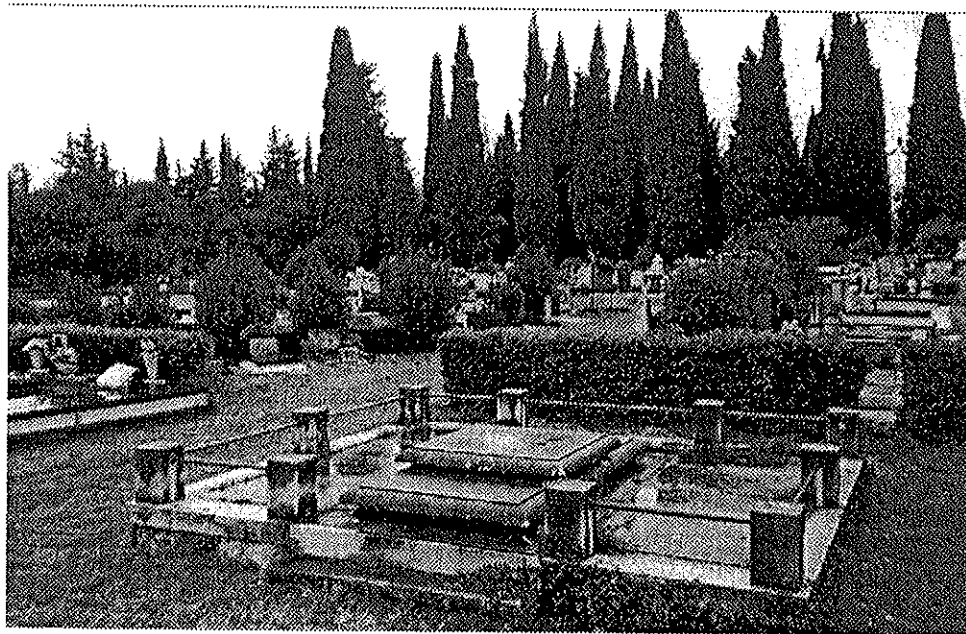
⁶ U popisu dobročinitelja Gospe od Zdravlja u Splitu koji su darovali više od 5 austrijskih kruna za srebreni okvir i zlatnu krunu nalaze se i “sestre Cukrov”.

⁷ I. MOSETTIG, *Sto godina splitskog poduzetništva, trgovine I zanatstva*, Split 20091, 115. Trgovina željeznom robom “Cukrov”, uz poznatu trgovinu “Mikačić”, bila je najbolje opremljena u gradu. Ponuda je obuhvaćala velik izbor alata I opreme za drvodjelske I mehaničke radionice, građevinarstvo, kovačnice I ostale zanate.

kojoj se mogu vidjeti uz klasičnu tehnologiju izrade kalupa za lijevanje zvona šestarenjem vrtljivom šablonom i tri (3) ognjišne peći za pripremu rastopljenog metala. Osim toga, ispod slike stoji tekst koji kazuje da je na slici: "*Prva i jedina Dalmatinska Ljevnica Zvona*" - JAKOV CUKROV - Trgovac Željezarine - SPLJET, što dokazuje da je u vrijeme izrade ove fotografije, Jakov Cukrov lijevač crkvenih zvona, bio i trgovac željeznom robom u Splitu - Kopilici.

Nadalje, ova fotografija je zabilježila u prostoru ljevaonice i radnike pri njihovom svakodnevnom radu i jednu elegantno odjevenu mušku osobu s klobukom na glavi, koja po ničemu ne spada u ambijent jedne ljevaonice, osim ako to nije sâm gospodar te ljevaonice - Jakov Cukrov.

Iscrpljen dugogodišnjim napornim radom i teškom bolešću, majstor Jakov Cukrov umire u Splitu 30. III. 1902. u dobi od 64 godine. Sahranjen je bio 1. IV. 1902. na grobištu sv. Stipana u Splitu a po premještanju ovog groblja, obitelj mu podiže grobnicu na splitskom groblju Lovrinac (sl. 4.). Jakovljeva supruga Anđa, umire u Splitu 27. VII. 1928. godine.

Sl. 4. Zadnje počivalište Jakova Cukrova i njegovih sinova Ante i Mate na groblju Lovrinac.

Prema izvješću don Frane Bulića iz 1920. godine, (kojeg je zasigurno sastavio temeljem zapisanih podataka u majstorskoj bilježnici zvonoljevaonice Cukrov)⁸, ljevaonica zvona Cukrov u Splitu, salila je od 1875. do 1915. godine, 1207 zvona u ukupnoj težini od 162.222 kg. Sva ta

⁸ Autor ove radnje poslije višegodišnjeg nastojanja i obilaženja raznih arhiva u Splitu, nije uspio pronaći tu majstorsku bilježnicu Jakova Cukrova.

zvona bila su naručena od raznih crkava u Dalmaciji, Bosni, Hercegovini, Crnoj Gori i Istri.⁹

Visoka estetska i glazbena kvaliteta crkvenih zvona koja su bila izrađena u zvonoljevaonici Jakova Cukrova u Splitu, bila su zapažena i prepoznata na Državnim gospodarsko šumarskim izložbama u Zagrebu 1890. i 1891. godine, kada su oba puta bila nagrađena odličjem "Medalja za zasluge", kako i stoji u memorandumu ljevaonice crkvenih zvona Cukrov (slika 5.).

Sl. 5. Memorandum zvonoljevaonice i trgovine oko 1930. godine.

Sa sigurnošću se može reći, da je ljevaonica zvona Jakova Cukrova tijekom njegova života, dobro radila i financijska vrlo uspješno poslovala, pa su tako s vremenom sazrele mogućnosti i nastale okolnosti u kojima majstor Jakov šalje svoga najstarijeg sina Antu na školovanje u Beč gdje ovaj diplomira na Komercijalnoj akademiji.

Nakon smrti zvonoljevača Jakova Cukrova 1902., obiteljsku firmu "Jakov Cukrov", koja se sastojala od ljevaonice i trgovine željezarskom robom u Kopilici, dolaskom iz Beča nastavlja Jakovljev stariji sin Ante Cukrov, ne mjenjajući naziv tvrtke i postupno uvodeći u poslovne aktivnosti mlađega brata Matu.

Nastojeći proširiti djelatnost i poslovanje od oca Jakova naslijeđene firme, mladi Ante Cukrov počinje oglašavati svoje usluge u dnevnim novinama (slika 6.) sve do I. svjetskog rata (1914. - 1918.). Tijekom ratnih

⁹ F. BULIĆ, *Zvona u Dalmaciji i njihovi lijevaoci*, Sv. Cecilija, Zagreb, 1920, 7.

godina, zbog potreba Austro-ugarske ratne industrije za bakrom i kositrom, zamire izrada zvona i svih ostalih predmeta od bakrovih slitina a firma Cukrov se orijentira na sakupljanje strateških kovina oglašavajući tu svoju aktivnost u dnevnim novinama (slika 7.).

Prva i jedina dalmatinska
LIJEVARNICH ZVONA
utemeljena 1774.
JAKOV CUKROV, SPLJET
odlikovana na izložbi u Zagrebu 1891.
Preporučamo se vlč. p. n. svećenstvu i uglednim crkvenim općinama na izradbu novih zvona koje mu drago težine u muzikalnom slogu od 3 do 8 zvona.
Preuzimlje istogovorno barokiziranje, polje zvona sa starim vrh: opstojelno, te prelijevanje starih zvona sa novita cijene jamčedi sa izradbu.
Izrađuje gvozdené jarmove za zvona i različitih se struku spjednih predmeta.
Događo, sticajlište muškarca na pisanje, U zadu strukce preporuča i polpohu bijelini sa selenovozjem
345
Jakov Cukrov.
- - SVOJK BVOMEI - -

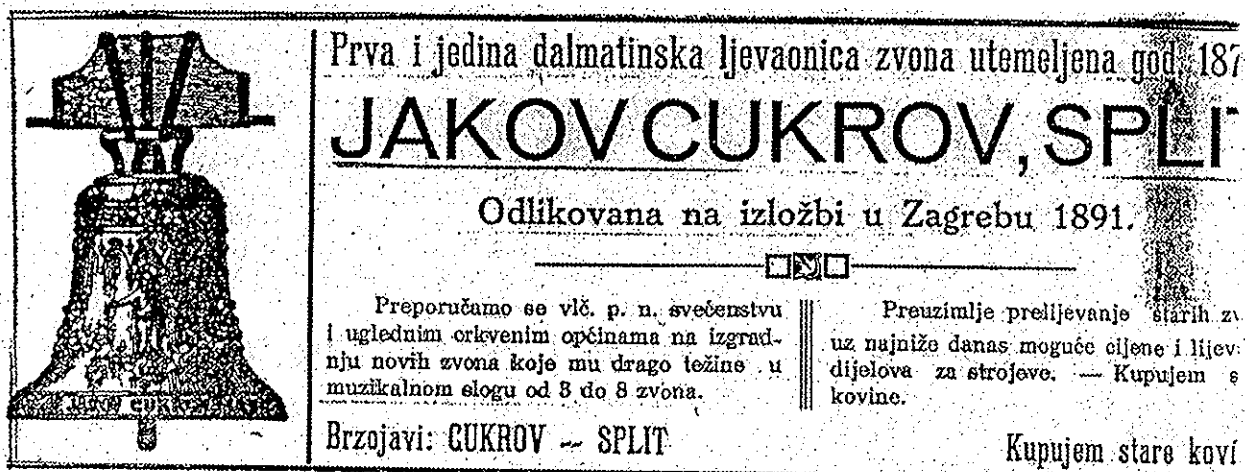
Sl. 6. Reklamni oglas firme u dnevniku "Rječke Novine" – Rijeka, 5. II. 1914.

Na znanje! Na znanje!
Posjednici starih kovina!
Kod potpisanoj mogu se dobrovoljno prodati sve vrste starih kovina kao stari bakar (rame), tuč (bronz), žuta mjed (ottone), olovo (plombo), kositar (stagno), zink (zingo).
Prima predbilježbo
za mužare od mjedi u zamjenu za željezno sa ratnom posvetom, koji se mogu pregledati u dućanu potpisanoj.
JAKOV CUKROV
ovlašten sakupljati i kupiti svih ratnih kovina.
(Šibenska ulica 9).

Sl. 7. Reklamni oglas u dnevniku "Naše Jedinstvo" – Split, 10. VII. 1916.

Završetkom I. svjetskog rata 1918., braća Ante i Mate Cukrov nastavljaju aktivnost obiteljske firme izrađujući crkvena zvona i trgujući željezarskom robom oglašavajući to i u dnevnim novinama (slika 8.). Po svemu sudeći, trgovanje željezarskom robom donosilo je veći prihod firmi Cukrov od lijevanja crkvenih zvona, pa braća Cukrov izgrađuju 1931./ 32. novu kuću trokatnicu na prostoru njihove stare prizemnice u Šibenskoj br. 9, u neposrednoj blizini splitske peškarije (sadašnja ulica Kraj Svete Marije br. 7) u kojoj otvaraju novu trgovinu s željeznom robom.

Prva i jedina dalmatinska lijevaonica zvona utemeljena god. 1874.
JAKOV CUKROV, SPLJET
Odlikovana na izložbi u Zagrebu 1891.
Preporučamo se vlč. p. n. svećenstvu i uglednim crkvenim općinama na izradbu novih zvona koje mu drago težine u muzikalnom slogu od 3 do 8 zvona.
Preuzimlje prelijevanje starih zvona uz najniže danas moguće cijene i lijevanje dijelova za strojeve. — Kupujem stare kovine.
Brzjaviti: CUKROV — SPLIT
Kupujem stare kovine

Sl. 8. Reklamni oglas u dnevnim novinama "Jadran" – Split, 21. VII. 1925. godine.

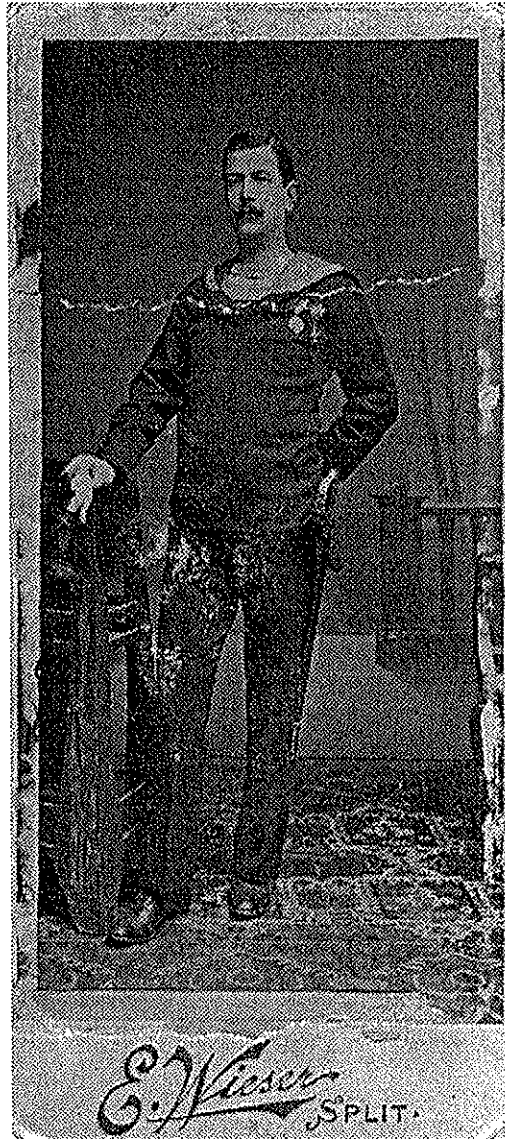
Splitska ljevaonica zvona obitelji Cukrov aktivna je sve do 1935. kada je braća Ante i Mate zatvaraju a posvećuju se samo trgovini poglavito s željezarskom robom u vlastitim trgovinama sve do 1945. godine.¹⁰

Ante Cukrov nije se ženio niti je ostavio potomstvo iza svoje smrti koja ga je zatekla 1959. godine u Splitu u 78. godini života.

Mate Cukrov (slika 9.) ženi se 1917. s Splićankom Maricom Zavoreo s kojom izrodiše u Splitu dvoje djece: kćerku Anku dobiše 9.VIII. 1918. i sina Jakova na dan 14. VII. 1921. godine. Mate Cukrov umire u Splitu na dan 17. VII. 1941 a kćerka mu Anka s suprugom Giussepeom Chasca, u ratnom vihoru koji je zadesio Split 1943. godine, odlazi u Milano, odnoseći sa sobom tehničku dokumentaciju obiteljske zvonoljevaonice koju kasnije ustupa jednoj firmi u Cremoni.

Jakov Cukrov pok. Mate (slika 10.), unuk starog zvonoljevača Jakova a sin Matin, ženi se na 3. VI. 1950. godine sa Splićankom Anicom rođ. Blažević. Supružnicima se rodiše u tom braku dvije kćeri: Tonka 1952. i Branka 1954.

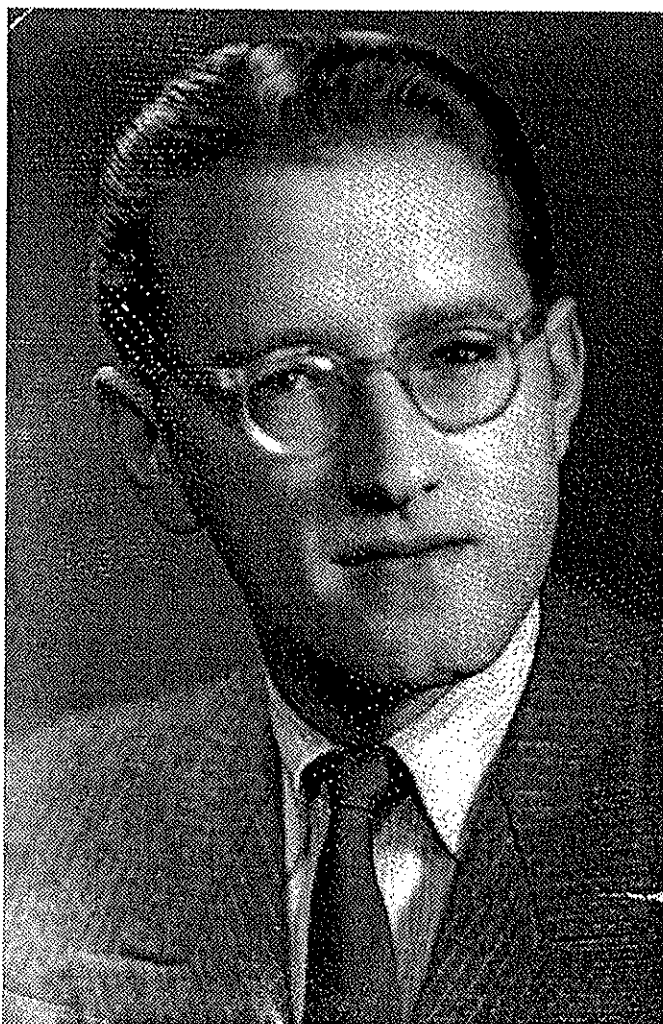
Jakov Cukrov pok. Mate, posljednji muški izdanak ljevačke i trgovačke obitelji Cukrov iz Splita, danas je umirovljenik i stanuje u ulici Čajkovskog br. 1 u Splitu. Ovaj danas vitalni splitski 82-godišnjak, trgovac željezom po struci, svoje naukovanje za trgovca započeo je 1936. u trgovini kod

Sl. 9. MATE CUKROV pok. Jakova
(Split 10. XII. 1897. – Split 17. VII. 1941.)

¹⁰ U vrijeme zatvaranja ljevaonice zvona "Jakov Cukrov", u Splitu su aktivne još druge dvije ljevaonice, pa nije isključeno da braća Cukrov zatvaraju svoju ljevaonicu zbog poslovne konkurencije ili nedostatka kvalificirane radne snage. Od spomenutih dviju ljevaonica, jednoj je bio vlasnik Hermenegild-Gildo Rapfeld a nalazila se na Putu Supavla uz splitski škver. Poslije nacionalizacije 1948. pripala je splitskoj firmi "Dalmastroj". Drugu ljevaonicu posjedovao je Ignacije Deželić i od 1930. nalazila se je na Špinutu sve do nacionalizacije 1948. godine kada prelazi pod vojnu upravu.

strica Ante, gdje su ga zatekle velike društvene promjene nakon Drugoga svjetskog rata, kada dolazi do nacionalizacije svih privatnih gospodarskih dobara, pa tako tada biva i sa imovinom obitelji Cukrov. Nakon nacionalizacije njihove trgovine biva postavljen za poslovođu u toj istoj prodavaonici, koju dužnost obavlja oko dvije godine da bi po tom, kao dokazani stručnjak za željeznu robu, punih 28 godina službe proveo u Trgovačkom poduzeću "Brodamerkur" u Splitu kao ravnatelj trgovačkog odjela za željezo i željezarsku robu.

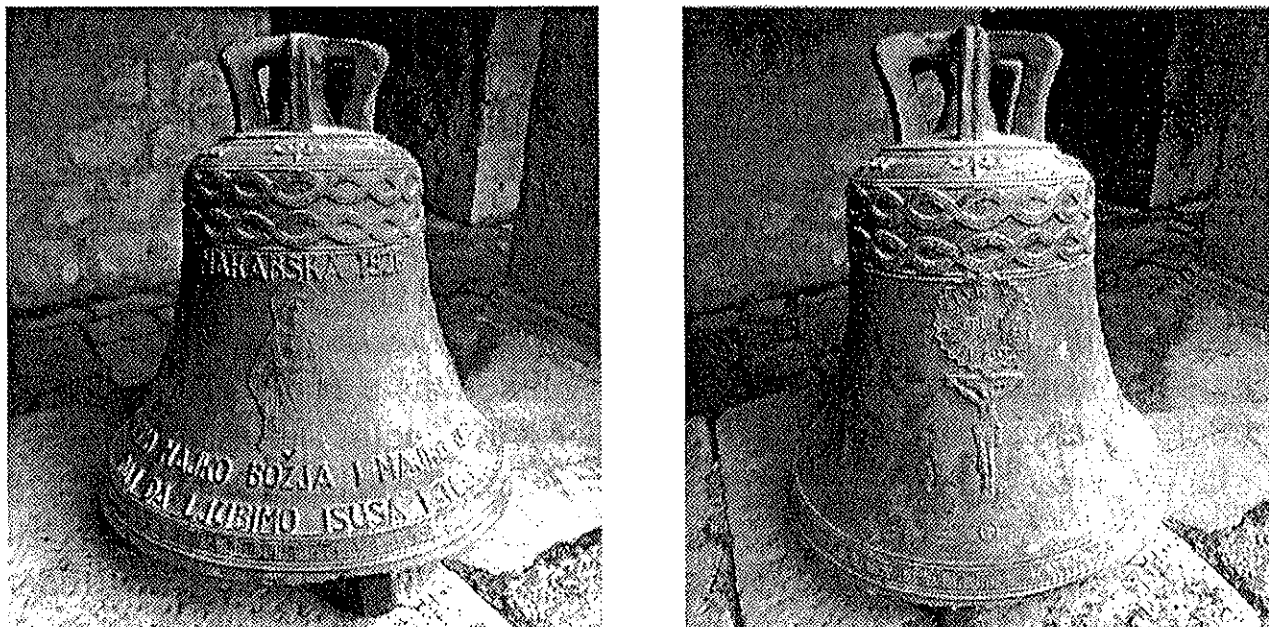
Splitska ljevaonica zvona "Jakov Cukrov" u svom 60 godišnjem neprekidnom radu od 1875. do 1935. izradila je na tisuće crkvenih zvona koja su većinom stradala prilikom ratnih rekvizicija tijekom I. svjetskog rata (1914. – 1918.) temeljem austro-ugarskih ratnih zakona, kada su crkvama bila oduzeta sva zvona koja su bila mlađa od 1600. godine i koja su imala promjer veći od 25 centimetara.

Završetkom I. svjetskog rata dolazi do velike potražnje za crkvenim zvonima jer su mnoge crkve dočekale kraj rata samo s jednim, ili nijednim, zvonom pa je firma "Jakov Cukrov" ponovno imala dovoljno narudžbi.

Sl. 10. JAKOV CUKROV pok. Mate (Split 14. VII. 1921. -)

Tako i Franjevački samostan Sv. Marije u Makarskoj, koji je kraj rata dočekao samo sa jednim malim crkvenim zvonom, naručuje 1926. godine kod firme "Jakov Cukrov" u Splitu četiri (4) zvona (slika 11.) koja

su bila posvećena 13. XI. 1926. prilikom svečanog obilježavanja 700. godišnjice smrti Sv. Franje Asiškog (1226. – 1926.).¹¹

Sl. 11. Zvono na zvoniku Franjevačkog samostana Sv. Marije u Makarskoj izrađeno u zvonolijevaonici "Jakov Cukrov" u Splitu 1926.

* * *

Jakova Cukrova, utemeljitelja firme "Jakov Cukrov", već odavno nema među nama, niti ikoga od zvonoljevača spomenutih u ovoj radnji, ali ipak nas njihova zvona svakodnevno podsjećaju na njih i na njihova plemenita djela u koja su ovi stari majstori svog zanata osim užarenog metala prelili i sve svoje znanje, ljubav, znoj i muku, a njegovi izravni potomci danas čuvaju živu uspomenu na svoga slavnog pretka.

¹¹ M. ŽANETIĆ, *Zvona Franjevačkog samostana i franjevačke crkve Sv. Marije u Makarskoj (1502. -2002.)*, Predavanje na Znanstvenom skupu prigodom obilježavanja 500 obljetnice Franjevačkog samostana u Makarskoj, Makarska, 18. i 19. X. 2002.

Zusammenfassung

JAKOV CUKROV (1838. – 1902.) DER GLOCKENGIESSER VON SPLIT

Jakov Cukrov, Gründer der Firma "Glockengießerei Jakov Cukrov" in Split, wurde in Šepurine auf der Insel Prvić bei Šibenik geboren, wo er Grundschmiedkunst erlernte. Danach vervollkommnte er die Schmiedkunst in Split, die Spezialisierung für Gießer der Kirchenglocken erzielte er aber in italienischer Stadt Cremona. Nach der Rückkehr in Split im Jahre 1875 gründete er Firma für Gießen der Kirchenglocken und leitete sie bis zu seinem Tode 1902. Sein Nachfolger wurde sein Sohn Ante, der mit Bruder Mate die Tradition der Firma fortsetzte. Sie waren besonders aktiv nach dem I. Weltkrieg als es nötig war, die enteigneten Glocken in Dalmatien von neuem gegossen zu werden. Die Firma hörte im Jahr 1935 auf, Glocken zu gießen und orientierte sich auf Handel der Eisengegenstände.

Nach dem II. Weltkrieg 1948 enteigneten die kommunistischen Behörden Gut und Haben der Firma. Anka, Tochter von Mate, wanderte nach Italien aus und nahm auch die technische Dokumentation mit, die später einer Gießerei in Cremona überlassen wurde.